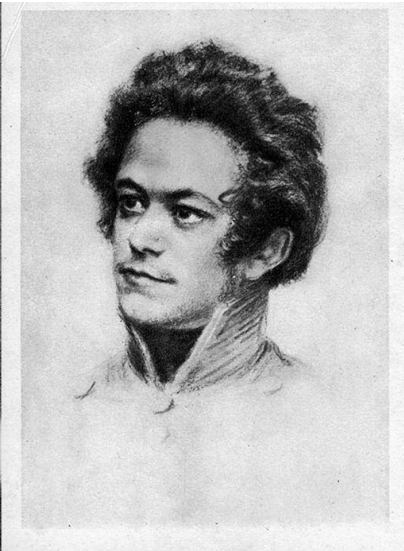

<https://www.pecritiue.com>

نقد اقتصاد سیاسی
بهمن‌ماه ۱۴۰۲

کارل مارکس در کروژناخ

علی رها

مارکس جوان در ماه مه ۱۸۴۳ در ۲۵ سالگی به قصد ازدواج با جنی فون وستفالن و ماه عسل، از کلن به کرووناخ می‌رود، و در ۱۲ ژوئن با جنی ازدواج می‌کند. پیش از آن که به همراه همسرش راهی پاریس شود، تا ماه اکتبر همان سال در خانه‌ی مادر جنی، کارولین فون وستفالن، اقامت می‌کند. مارکس که با یک چمدان که شامل ۴۵ جلد کتاب بود وارد کرووناخ شده بود، طی اقامت ۶ ماهه‌ی خود در آن جا ۵ دفتر یادداشت از خود به جا می‌گذارد که به «دفترهای کرووناخ» معروف است. این دفترها در جلد دوم مگای ۱ در این [لینک](#) قابل دسترسی هستند.^۱ در پایان این نوشته‌نمایه‌ی نسبتاً کامل آثار تاریخی-سیاسی‌ای که مارکس در «دفترهای کرووناخ» مطالعه و از آن‌ها گزیده‌برداری کرده بود برای علاقمندان درج شده است. برای نمونه کافی است در این جا به جز هگل، به نویسندگان برجسته‌ای چون ژان ژاک روسو، نیکولو ماکیاولی، توماس همیلتون، شارل مونتسکیو، و رنه شاتوبریان اشاره کرد.

پژوهش‌های مارکس در این دفترها تاریخ آلمان، لهستان، انگلستان، آمریکای شمالی، به‌ویژه فرانسه را شامل می‌شوند. ردپای این پژوهش‌ها در دست‌نوشته‌ی بنیادین «نقد فلسفه‌ی حق هگل» و نیز در مقاله‌ی «درباره‌ی مسأله‌ی یهود» به‌وضوح قابل مشاهده است. نقد ناتمام هگل هم فلسفی و هم تاریخی است، به‌ویژه هنگامی که با تکیه بر انقلاب کبیر فرانسه، به تفکیک دولت سیاسی و جامعه‌ی مدنی معاصر می‌پردازد. مقاله‌ی «درباره‌ی مسأله‌ی یهود» نیز که در «سالنامه‌ی آلمانی-فرانسوی» منتشر شد، اعلامیه‌ی حقوق بشر فرانسه و قوانین اساسی ایالت‌های آمریکای شمالی را نقد و بررسی می‌کند. نامه‌هایی که مارکس از کرووناخ به آرنولد روگه می‌نویسد، و نیز نامه‌ای که جهت همکاری به لودویگ فویرباخ در نقد شلینگ می‌نویسد، کماکان منبع مهمی برای آشنایی و درک تکوین نظری مارکس در این دوره است.

انگیزه‌ی نگارش اثری در باره‌ی انقلاب کبیر فرانسه و تاریخ کنوانسیون نیز در همین زمان شکل گرفت. از مارکس «پیش‌نویس طرح اثری درباره‌ی دولت مدرن» (نوامبر ۱۸۴۴) به جا مانده است که به‌خودی‌خود نیازمند بررسی است. البته با این که نگارش

¹ <https://thecharnelhouse.org/wp-content/uploads/2016/02/megac2b2-iv-2-karl-marx-friedrich-engels-exzerpte-und-notizen-1843-bis-januar-1845-text.pdf>

چنین اثری به وقوع نپیوست، چکیده‌ی آن را می‌توان در «خانواده‌ی مقدس» (سپتامبر-اکتبر ۱۸۴۴) در قسمت «نبرد انتقادی علیه انقلاب فرانسه» (مجموعه آثار، ۱۱۸:۴) و نیز در آثار بعدی مارکس، به‌ویژه «هجدهم برومر لویی بناپارت» (مجموعه آثار، ۱۱:۹۹) به‌خوبی ملاحظه کرد.

«سالنامه‌ی آلمانی-فرانسوی»

پس از حکم سلطنتی، آخرین شماره‌ی «راینیشه تسایتونگ» در ۳۱ مارس ۱۸۴۳ منتشر شد. در واقع فرمان سرکوب نشریه در ۲۱ ژانویه صادر شده بود. اما از آن جا که تلاش‌های مارکس، سهام‌داران، و دادخواست مردم کلن و ایالت راین برای حفظ «راینیشه تسایتونگ» به جایی نرسیده بود، مارکس پیش از بسته‌شدن نشریه، در ۱۸ مارس در بیانیه‌ای از سردبیری استعفا می‌دهد. او از اوایل همان سال در اندیشه‌ی راهکاری جدید بود. مارکس در ۲۵ ژانویه در نامه‌ای به آرنولد روگه، با اعلام خبر استعفای خود می‌نویسد: «هیچ چیز من را شگفت‌زده نکرده است. تو از ابتدا با نظر من در باره‌ی دستور سانسور آشنایی داشتی. من در آن فضا احساس خفگی می‌کردم. اجبار به انجام وظایفی حقیر حتی به‌خاطر آزادی، کار نادرستی است. دولت آزادی من را به من بازگردانده است.» (مجموعه آثار، ۱:۳۹۷) مارکس در ادامه‌ی این نامه به خروج از آلمان و قصد تأسیس یک نشریه‌ی جدید اشاره می‌کند.

سرانجام، پیش از ورود به کروзнаخ در ۱۳ مارس به روگه پیشنهاد می‌دهد که به‌جای «سالنامه‌ی آلمانی»، که توقیف شده بود، نشریه‌ای به‌راه اندازیم که صرفاً آلمانی نباشد و بر اصل وحدت آلمان-فرانسه بنا شده باشد: «سالنامه‌ی آلمانی-فرانسوی». «این رخدادی است که می‌توان از انجامش احساس شورمندی کرد. پیش از شروع کار، بهتر است چند مقاله را آماده کرده باشیم. چنانچه ضروری باشد، می‌توان چند هفته‌ای را در درسدن صرف آن کرد.» (همان، ص. ۳۹۹) در واقع مارکس در طی اقامت در کروзнаخ برای ملاقات روگه و انجام کارهای مقدماتی انتشار نشریه به درسدن می‌رود. آنها برای دعوت به همکاری در نشریه با اندیشمندان متعددی از جمله انگلس، باکونین، پرودون،

هاینه، هس، لامارتین، لویی بلان و کابه تماس می‌گیرند. البته در آن دوره‌ی مشخص، به‌رغم سمت‌گیری‌های متفاوت نظری که هنوز قوام نیافته بودند، موازین کلی نشریه ایجاب می‌کرد که این نشریه‌ی نوپا از مشارکتی گسترده برخوردار باشد. به‌عنوان نمونه، با این‌که مارکس بر پیوند فلسفه و سیاست اصرار می‌ورزید، از فویرباخ نیز درخواست همکاری می‌کند. او در همان نامه‌ی بالا به روگه با اشاره به مقاله‌ی فویرباخ درباره‌ی «فرماسیون فلسفه» که در همان سال در نشریه‌ی «آنکدوتا» به سردبیری روگه منتشر شده بود، به فویرباخ خرده می‌گیرد که او «بیش از حد به طبیعت رجوع می‌کند و به‌ندرت به سیاست می‌پردازد.»

البته مارکس از همان ابتدا حتی با خودِ روگه نیز در تبیین موازین نشریه اختلاف نظر داشت. روگه در طرح کلی نشریه به بررسی انتقادی نشریات و کتاب‌هایی که در هردو سوی رایین منتشر می‌شوند بسنده کرده بود، اما این طرح کلی با دخالت مارکس تغییری اساسی پیدا می‌کند.

بدیهی است که در تبیین چشم‌انداز نشریه، مارکس از موازینی که پیشاپیش اعلام کرده بود عدول نمی‌کند. او در سپتامبر ۱۸۴۳ در نامه‌ای که از کروناخ به روگه نوشته بود، به‌صراحت بیان کرده بود که: «چنانچه ساختمان آینده و تکمیل آن برای تمام اعصار کار ما نباشد، آنچه در حال حاضر باید انجام دهیم بسیار واضح است: منظوم نقد بی‌رحمانه‌ی کلیه‌ی چیزهای موجود است؛ بی‌رحمانه بدین معنا که از نتایج خود بیم نداشته باشد، و به همان اندازه از درگیری با قدرت‌های موجود نهراسد.» (همان، ص. ۱۴۲)

سرانجام در اواخر فوریه‌ی ۱۸۴۴، اولین و آخرین مجلد «سالنامه» در پاریس منتشر می‌شود. مطالب نشریه که دو شماره در یک مجلد بود، شامل مکاتبات مارکس، روگه، باکونین و فویرباخ بود. این مجلد همچنین شامل دو مقاله از مارکس - «درباره‌ی مسأله‌ی بهبود»، «مقدمه‌ی سهمی در نقد فلسفه‌ی حق هگل» - بود. دو مقاله از انگلس «رئوس نقد اقتصاد سیاسی» و «وضعیت انگلستان» - نیز در همان مجلد منتشر شد. بلافاصله، نشریات محافظه‌کار به «سالنامه» حمله‌ور شدند که این خود به نفوذ بیشتر آن در مجامع پیشرو در آلمان و فرانسه یاری می‌رساند. از این‌رو، دولت پروس که گرایش سیاسی نشریه را خطرناک اعلام کرده بود، مانع توزیع آن در آلمان شده، حکم جلب

مارکس، روگه، هاینه و سایر نویسندگان «سالنامه» را صادر کرد. از ۳ هزار نسخه، دوسوم آن به دست پلیس افتاد. به علاوه، مشکلات مالی و سازماندهی - ویرایش در زوریخ و انتشار در پاریس - توأم با رشد اختلاف نظر بین مارکس و روگه، به تعطیلی نشریه منجر شد.

مارکس پیش از انتشار «سالنامه»، به همراه همسر باردارش در اواخر اکتبر ۱۸۴۳ وارد پاریس شده بود. دوران اقامت کوتاه او در آنجا - تا زمان اخراج در فوریه ۱۸۴۵ - معرف نقطه‌ی عطفی در پایه‌ریزی میانی نظری مارکس، به‌ویژه در «دست‌نوشته‌های اقتصادی فلسفی ۱۸۴۴» است که نیازمند یک نوشته‌ی جداگانه است.^۲

پیش‌نویس برنامه‌ی «سالنامه‌ی آلمانی-فرانسوی»

«مقاله‌های سالنامه‌های ما به آلمانی یا فرانسوی نگاشته شده، و با امور زیر سروکار دارند:

- ۱) اشخاص و نظام‌هایی که نفوذی مفید یا مخرب کسب کرده‌اند، و مسایل سیاسی روز، چه در ارتباط با قوانین اساسی، اقتصاد سیاسی، چه نهادهای عمومی و اخلاقیات.
- ۲) بررسی روزنامه‌ها و نشریاتی که به‌نوعی زبونی و فرومایگی دیگران را طرد و تصحیح کنند، و توجه را به‌سوی تلاش‌های شایسته‌ای جلب کنند که نماینده‌ی بشریت و آزادی باشد.

^۲ مگای ۱، مجلد دوم، همچنین شامل دفترهای یادداشت مارکس در پاریس است. پژوهش‌های مارکس در پاریس از جمله شامل نویسندگان زیر است: ریکاردو، اسمیت، مک کلوخ، سه، جیمز میل، انگلس، تراسی، و هگل، و غیره. نگاه کنید به لینک زیر:

<https://thecharnelhouse.org/wp-content/uploads/2016/02/megac2b2-iv-2-karl-marx-friedrich-engels-exzerpte-und-notizen-1843-bis-januar-1845-text.pdf>

۳) ما بررسی نشریات و کتاب‌های رژیم فرتوت آلمان را که در حال زوال و خود-تخریبی است درج می‌کنیم، و سرانجام کتاب‌هایی را بررسی می‌کنیم که از سوی هر دو ملت نشانه‌ی آغاز و تداوم عصر جدیدی باشند که وارد آن شده‌ایم.»
(تاریخ نگارش: اوت-سپتامبر ۱۸۴۳، مجموعه آثار، ۳:۱۳۱)

برگی از دفترهای کروزناخ

«یادداشت: تحت لویی هجدهم، قانون اساسی به لطف پادشاه (منشور تحمیلی پادشاه)؛ تحت لویی فیلیپ، به لطف قانون اساسی (سلطنت تحمیلی). به‌طور کلی توجه کنید به دگرسازی سوژه به محمول، و محمول به سوژه؛ مبادله‌ی آنچه تعیین‌کننده است با آنچه تعیین می‌شود، همواره یک انقلاب بلاواسطه است. نه فقط از سوپیه‌ی انقلابی. پادشاه قانون وضع می‌کند (سلطنت قدیمی)، قانون پادشاه وضع می‌کند (سلطنت جدید). همین‌طور در ارتباط با قانون اساسی. ارتجاعی‌ها هم همانطور. وراثت فرزند ارشد، قانون دولت است. بنابراین، از آن‌جا که هگل عناصر ایده‌ی دولت را سوژه، و شکل‌های قدیمی هستی دولت را به محمول تبدیل می‌کند، درحالی‌که عکس آن صحت دارد، یعنی در واقعیت تاریخی، ایده‌ی دولت محمول هستی آن شکل‌ها است، او صرفاً خصلت عام دوران، فرجام‌گرایی سیاسی آن را بیان می‌کند. همین موضوع درباره‌ی وحدت وجود [پانته‌ایسم] دینی-فلسفی او نیز صدق می‌کند. با این روش تمام شکل‌های نابخردی به شکل‌های خرد تبدیل می‌شود. اما در این‌جا اساساً خرد دینی به عامل تعیین‌کننده تبدیل شده است، درحالی‌که در دولت، ایده‌ی دولت به عامل تعیین‌کننده تبدیل شده است. این متافیزیک، بیان متافیزیکی واپس‌گرایی است، بیان جهان کهن به‌منابه‌ی چشم‌انداز دنیای نوین.»

(تاریخ نگارش: ژوئیه-اوت ۱۸۴۳، مجموعه آثار، ۳:۱۳۰)

نمایه‌ی آثار پژوهیده‌ی مارکس در «دفترهای کرووناخ»^۳

یادداشت‌هایی درباره‌ی تاریخ فرانسه (دفترچه ۱)^۴

- یادداشت‌های تاریخی-سیاسی؛ یادداشت‌هایی درباره‌ی تاریخ فرانسه (دفتر اول)
- کریستوف گوتلوب هاینریش: تاریخ فرانسه، ۱ تا ۹
- یادداشت‌هایی در مورد تاریخ فرانسه، ونیز و لهستان، و گزیده‌هایی از آثار مربوط به نظریه‌ی دولت (شماره‌ی ۲)
- کریستوف گوتلوب هاینریش: تاریخ فرانسه، ادامه‌ی ۱ و ۲
- کارل فردریش ارنست لودویگ: تاریخ پنجاه سال اخیر. ۲
- پیر دارو: تاریخ جمهوری ونیز
- چارلز لاکریر: تاریخ فرانسه از زمان بازسازی، جلد ۳
- ژان ژاک روسو: قرارداد اجتماعی

^۳ ماخذ قبلی، صص. ۹ تا ۲۷۸. کلیه‌ی یادداشت‌ها به زبان‌های اصلی آلمانی و فرانسوی نوشته شده‌اند.

^۴ Notizen zur Geschichte Frankreichs (Heft 1)

- Christoph Gottlob Heinrich: Geschichte von Frankreich. Th. 1 9
- Notizen zur Geschichte Frankreichs, Venedigs und Polens und Exzerpte aus staats-theoretischen Werken (Heft 2)
- Christoph Gottlob Heinrich: Geschichte von Frankreich. Th. 1 (Fortsetzung) und Th. 2
- Carl Friedrich Ernst Ludwig: Geschichte der letzten fünfzig Jahre. Th. 2
- Pierre Daru: Histoire de la république de Venise
- Charles Lacretelle-. Histoire de France, depuis la restauration. T. 3
- Jean-Jacques Rousseau: Du contrat social
- Jacques-Charles Bailleul: Examen critique de l'ouvrage posthume de M la B de Staël. T.1 und 2
- Henry Brougham: Polen
- Charles Montesquieu: De l'esprit des loix 106 Inhaltsverzeichnis zu Heft2

- ژاک چارلز بیلول: بررسی انتقادی اثر مادام لابن استال، منتشر شده پس از مرگ او: [ملاحظات در مورد رویدادهای اصلی انقلاب فرانسه]، مجله‌های ۱ و ۲
- هنری پولن: لهستان
- شارل مونتسکیو: درباره‌ی روح القوانین، کتاب ۲
- یادداشت‌هایی درباره‌ی تاریخ انگلستان (دفتر سوم)^۵
- جان راسل: تاریخ دولت و قانون اساسی انگلستان
- یوهان مارتین لاپنبرگ: تاریخ انگستان، جلد ۱
- یادداشت‌هایی درباره‌ی تاریخ فرانسه، آلمان، انگلستان و سوئد (دفتر چهارم)

⁵ Notizen zur Geschichte Englands (Heft 3)

- John Russell: Geschichte der englischen Regierung und V erfassung
- Johann Martin Lappenberg: Geschichte von England. Bd. 1
- Notizen zur Geschichte Frankreichs, Deutschlands, Englands und Schwedens (Heft 4)
- Ernst Alexander Schmidt: Geschichte von Frankreich. Bd.1
- François-René de Chateaubriand: Ansichten über Frankreich seit dem Juli 1830 153
- François-René de Chateaubriand: Die neue Proposition in Bezug auf die Verbannung Karls X. und seiner Familie
- Karl Wilhelm von Lancizolle: Ueber Ursachen, Character und Folgen der Julitage
- Wilhelm Wachsmuth: Geschichte Frankreichs im Revolutionszeitalter. Th. 1 und 2
- Leopold Ranke: Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation. Bd. 2
- Historisch-politische Zeitschrift. Bd.1
- John Lingard : Geschichte von England seit dem ersten Einfall der Römer. Bd. 1-7
- Erik Geijer: Geschichte Schwedens. Bd.1 und 3 205 Index zu H eft 4

- ارنست الکساندر اشمیت: تاریخ فرانسه. جلد ۱
- جان راسل: تاریخ فرانسه، جلد ۱
- فرانسوا رنه شاتوبریان: نظراتی درباره‌ی فرانسه، از ژوئیه ۱۸۳۰: *أحيای سلطنت/انتخابی، اثر فردریش گلیش*]
- فرانسوا رنه شاتوبریان: طرحی جدید در مورد تبعید چارلز دهم و خانواده‌اش
- کارل ویلهلم فون لانسیزوله: درباب علل، سرشت و نتایج روزهای ژوئیه [۱۸۳۰]
- ویلهلم واشموت: تاریخ فرانسه در عصر انقلاب، جلد ۱ و ۲
- لئوپولد رانکه: تاریخ آلمان در عصر رفرماسیون، جلد ۲
- «نشریه تاریخی-سیاسی»، جلد ۲ [نشریه‌ای که از سال ۱۸۳۲ تا ۱۸۳۶ توسط لئوپولد رانکه منتشر می‌شد]
- جان لینگارد: تاریخ انگلستان، از هنگام نخستین حمله‌ی رومیان، مجلدهای ۱ تا ۷
- اریک گریجر: تاریخ سوئد، مجلدهای ۱ و ۳، فهرست دفتر چهارم، ص. ۲۰۵

یادداشت‌هایی درباره‌ی تاریخ آلمان و ایالات متحد آمریکا و گزیده‌هایی از آثار مربوط به دولت و تاریخ قانون اساسی (دفتر پنجم)^۶

⁶ Notizen zur Geschichte Deutschlands und der USA und Exzerpte aus Staats- und verfassungsgeschichtlichen Werken (Heft 5)

- Johann Christian Pfister: Geschichte der Teutschen. Bd. 1-5
- Justus Moser: Patriotische Phantasien. Th. 1—4
- Carl George Jouffroy: Das Princip der Erblichkeit und die französische und englische Pairie
- Thomas Hamilton: Die Menschen und die Sitten in den vereinigten Staaten von Nordamerika. Bd.1 und 2
- Niccolo Machiavelli : Vom Staate

- یوهان کریستین فایزر: تاریخ آلمان‌ها، جلد ۱ تا ۵
- یوستوس موزر: خیال‌پردازی‌های میهن‌پرستانه، جلد ۱ تا ۴
- کارل جورج جو فروی: [سهمی در تاریخ] اصل وراثت و ازدواج در فرانسه و انگلستان
- توماس هامیلتون: مردمان و رسوم ایالات متحده آمریکای شمالی، جلد ۱ و ۲
- نیکولای ماکیاولی: درباره‌ی دولت